

ograniczona. Brak też pewnej konsekwencji w strukturze pracy, nie każda myśl zaczerpnięta z cytowanej pozycji uwzględniona jest w przypisie, kilkakrotnie w tekście obok cytatu pojawia się tylko nazwisko autora myśli.

Szerokie spektrum zagadnień tworzących recenzowaną pozycję, mimo iż nie stawia i nie rozwija nowatorskich tez, jest nową inspiracją do zgłębienia rozważań w niej poruszanych i szukania dróg pomocy człowiekowi uwikłanemu w skrupuły. Poszczególni autorzy w swoich artykułach poruszają wątki związane z duchowością człowieka, co jest swoistym dopełnieniem rozważań teologiczno-psychologicznych. Książka adresowana jest do szerokiego grona odbiorców. Spowiednicy i kierownicy duchowi znajdą w niej szereg postulatów i praktycznych wskazań pomocnych w prowadzeniu i rozwijaniu życia duchowego wiernych. Lektura pozycji powinna pomóc tym, którzy borykają się z rzeczywistością skrupułów, znajdują oni tam rady konieczne w pracy nad sobą.

Formacja sumienia dotyczy każdego człowieka, mądre i rozsądne rady pozwalają nadać formacji odpowiedni kierunek i ewentualnie skorygować istniejące już błędy. Przystępność języka, z wyjątkiem pewnych technicznych zwrotów psychologicznych, pozwala każdemu czytelnikowi odkryć, przyswoić i zastosować w życiu bogactwo przekazywanych treści. Pojawienie się takiej pozycji na rynku książki jest swoistego rodzaju świadectwem bogactwa duchowego człowieka. Książka jest warta polecenia wszystkim, którzy zatroskani są o dobro drugiego człowieka i sami poprzez formację sumienia, refleksje i modlitwę pragną wzrastać w świętości.

KS. PAWEŁ BOGACZYK

Tomasz Trębacz, *Być człowiekiem pełniej w myśli Edyty Stein*, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2010, ss. 119.

Ksiądz dr Tomasz Trębacz jest autorem książki z pogranicza antropologii filozoficznej¹ oraz teologicznej², poświęconej dorobkowi intelektualnemu kobiety filozof, mistyczki Edyty Stein, późniejszej świętej. Refleksję o człowieku w koncepcji Edyty Stein zestawia z antropologią Karola Wojtyły – Jana Pawła II, ponadto odwołuje się do nauczania zawartego w *Katechizmie Kościoła katolickiego*, wykorzystuje też fragmenty Biblii. Autor ma przygotowanie dogmatyczne jako teolog, dobrze prezentuje zagadnienia związane z filozofią człowieka. Przybliża byt ludzki, jego fenomenologiczną koncepcję osoby przyjętą oraz rozwiniętą

¹ Antropologia filozoficzna to część refleksji filozoficznej badającej człowieka (w odróżnieniu od antropologii przyrodniczej skoncentrowanej na stronie czysto biologicznej i ewentualnie analizującej zoologiczną osobliwość gatunku *homo sapiens*), która podejmuje dociekania dotyczące istoty lub natury człowieka, jego powołania, sensu jego istnienia i działania, stosunku do wytworów własnych działań. Zob. więcej w: *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*, red. A. Podsiad, Warszawa 2001, s. 49-51, zob. również *Oksfordzki słownik filozoficzny*, Warszawa 2004, wyd. 2, red. J. Woleński, tam czytamy na s. 24: „Antropologia filozoficzna. Inna nazwa filozofii człowieka. [...] Zadaniem antropologii filozoficznej jest analiza bytu ludzkiego i jego kondycji”.

² Antropologia teologiczna, to nauka o stworzeniu człowieka oraz o jego istocie rozpatrywanej w świetle Objawienia, czyli korzystająca przede wszystkim ze źródeł poznania nadprzyrodzonego. Szersze omówienie antropologii podaje m.in. *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*, red. A. Podsiad, Warszawa 2001, s. 49-51.

przez uczennicę mistrza Husserla, znanego twórcy fenomenologii. Wspomnianą antropologię, głównie teologiczną, św. Edyty Stein, późniejszej Teresy Benedykty od Krzyża, przedstawia w trzech rozdziałach omawianej publikacji.

Pierwszy z nich jest adresowany do filozofów, drugi i trzeci to raczej rozważania natury teologicznej, a więc przeznaczone dla teologów. Myślą przewodnią książki jest człowiek, jego duchowość, wnętrze, psychika, cielesność, a przede wszystkim wymiar nadprzyrodzony z otwarciem się na łaskę Bożą. Autor rozważa też sposoby urzeczywistniania człowieczeństwa w świetle powołania, a także realizacji siebie w świetle łaski Bożej oraz celów do wypełnienia – aspekt ludzkiej celowości (teleologiczny wymiar egzystencji ludzkiej) – tj. m.in. przyjęcia odpowiednich ról w społeczeństwie (np. wymiar dialogiczny i społeczny).

Rozważania o duszy ludzkiej i jej filozoficzna analiza dokonana przez Edytę Stein zostały zawarte głównie w pierwszym, najobszerniejszym rozdziale omawianej publikacji. Autor przedstawił w nim m.in. następujące kwestie:

- ciało ludzkie jako wyraz wnętrza,
- rozumienie duszy ludzkiej,
- różnicę pomiędzy duchem a duszą ludzką w ujęciu interesującej go filozofki i mistyczki.

W związku z ostatnim spośród wymienionych zagadnień ks. Tomasz Trębacz stwierdza: „Stein mówi, że istnienie ludzkie jest istnieniem cielesno-psychiczno-duchowym. Człowiek, będąc ze swej istoty duchem, dzięki swemu życiu duchowemu wychodzi z siebie i wykracza w otwierający się przed nim świat, choć siebie jednocześnie nie opuszcza”³.

³ T. Trębacz, *Być pełniej w myśli Edyty Stein*, Kraków 2010, s. 11.

Nieco dalej ks. Trębacz konstatuje, iż w antropologicznych rozważaniach Edyty Stein podkreślała, że przedmiot materialny bez duszy jest tylko ciałem fizycznym, nie zaś ciałem żywym (ludzkim ciałem). Wobec tego, gdy istota duchowa nie ma duszy, nie jest duszą ludzką, jest czystym duchem, np. aniołem. Gdzie jest żywe ciało, tam też znajduje się dusza. Autor omawianej książki uważa m.in., że według interesującej go mistyczki i filozofki dusza oznacza zasadę w człowieku, a znajduje swe zastosowanie tam, gdzie jest „wnętrze”. Jej życie duchowe związane jest z ciałem i nie wykracza poza życie cielesne jako dająca się określić dziedziną o samoistnym znaczeniu, ponieważ dusza jest „przestrzenią” umieszczoną w środku całości złożonej z ciała, duszy i ducha⁴. Według Tomasza Trębacza uczennica E. Husserla tak właśnie pojmowała duszę w swojej koncepcji.

Przytoczony cytat wraz z krótkim komentarzem niech się stanie zwiastunem tematycznym treści, z którymi spotka się czytelnik w tej publikacji. Trzeba zaznaczyć, że skoncentrowaliśmy się tylko na pierwszym zasadniczym rozdziale. Dwa pozostałe, jak zaznaczono, obejmują głównie antropologię teologiczną św. Teresy Benedykty od Krzyża, czyli kobiety filozof, która szukała ukrytej w „wiedzy Krzyża” prawdy o człowieku i Bogu w życiu kontemplacyjnym.

Książkę kończy aneks składający się z trzech tekstów:

- listu *Motu Proprio*, ogłaszającego św. Brygidę Szwedzką, św. Katarzynę ze Sieny i św. Teresę Benedyktę od Krzyża współpatronkami Europy,

- homilii Jana Pawła II *W drodze na górę Karmel* wygłoszonej 11 października

⁴ Tamże, s. 23 i n.

ka 1998 roku podczas uroczystości kanonizacji Edyty Stein,

– życiorysu Edyty Stein.

Książkę kończy bibliografia, jednak przy wznowieniach tej publikacji przydałby się indeks rzeczowy, indeks osób oraz krótkie streszczenie w języku obcym, np. niemieckim.

Omawiana książka jest dobrym przyczynkiem do dyskusji wokół filozoficzno-teologicznej fenomenologicznej koncepcji osoby z uwzględnieniem jej wnętrza, a zwłaszcza jej głębi, tj. m.in. duszy ludzkiej.

Zapewne jest dobrą lekturą dla teologów, filozofów i psychologów. Z uwagi na przejrzysty język pomijający trudną terminologię teologiczno-filozoficzną na pewno może stać się pożyteczną lekturą dla każdego, kto szuka prawdy o człowieku, jego wnętrzu, powołaniu oraz o jego realizacji w świetle łaski Bożej. Dodatkową zaletą książki jest: schludna miękka oprawa przygotowana przez Wydawnictwo Salwator oraz krótka nota o autorze tego interesującego opracowania.

WIESŁAW SZUTA